

ФЕНОМЕН «ВЕЛИКОГО БРІГАНТАДЖЖО» В ПЕРШІ РОКИ ПІСЛЯ ОБ'ЄДНАННЯ КОРОЛІВСТВА ІТАЛІЯ

THE PHENOMENON OF "BIG BRIGANTAGE" IN THE FIRST YEARS AFTER THE UNIFICATION OF THE KINGDOM OF ITALY

Михайленко М.Ю.,

*аспірант кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Здійснено аналіз феномену поширення на території південних провінцій Королівства Італія в період 1861–1870 рр. масових акцій непокори місцевого населення, яке отримало назву «великого брігантаджжо». Розглянуто вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на його інтенсивність та тривалість. У результаті дослідження показано, що «велике брігантаджжо» за масштабом свого поширення, кількістю залученого до нього місцевого населення та методів боротьби з ним центрального уряду має ознаки громадянського конфлікту – першого після об'єднання Королівства в єдину національну державу.

Ключові слова: Королівство Італія, Королівство Обох Сицилій, «велике брігантаджжо», народне повстання, соціально-економічна ситуація.

В статті проаналізовано феномен розповсюдження на території южних провінцій Королівства Італія в період 1861–1870 гг. масових акцій неповиновения місцевого населення, которое получило название «большого бригаантаджжо». Рассмотрено влияние внешних и внутренних факторов на его интенсивность и продолжительность. В результате исследования показано, что «большое бригаантаджжо» по масштабу своего распространения, количеству вовлеченного в него местного населения и методов борьбы с ним центрального правительства имеет признаки гражданского конфликта – первого после объединения Королевства Италия в единое национальное государство.

Ключевые слова: Королевство Италия, Королевство Обеих Сицилий, «большое бригаантаджжо», народное восстание, социально-экономическая ситуация.

This research analyses the phenomenon of massive civil unrest that took place in the southern provinces of the Kingdom of Italy in the period from 1861 to 1870, which was called the "big brigantage". The paper describes the impact of external and internal factors on its intensity and duration. The research suggests that in terms of its scale, the share of local population involved and methods of its suppressing by the central government, the "big brigantage" has the characteristics of a civil conflict, the first after the unification of the country into a single nation state.

Key words: Kingdom of Italy, Kingdom of the Two Sicilies, Holy See, civil unrest, socio-economic situation.

Постановка проблеми. 17 березня 1861 р. з проголошенням Віктора Емануїла II королем Королівства Італія завершився перший етап об'єднання Апеннінського півострова в єдину національну державу. Після цього перед керівництвом країни постало надзвичайно серйозне завдання з консолідації новоствореної держави та утримання її від розпаду. Беручи до уваги той факт, що процес об'єднання відбувався шляхом збройної боротьби та призвів до припинення існування декількох

незалежних держав півострова, загроза сепаратизму була більш ніж реальною. У 1859 р. на території півострова існувало 7 державних утворень – Сардинське королівство, Ломбардо-Венеційське королівство, Пармське герцогство, Герцогство Модена і Реджжо, Велике Герцогство Тосканське, Папська держава та Королівство Обох Сицилій. У 1859 р. за підтримки Франції Сардинське королівство розпочало так звану «другу війну за незалежність» проти Австрійської імперії, резуль-

татом якої стала втрата офіційним Віднем Ломбардії. Водночас події на півночі Італії дали поштовх народним повстанням та зміщенню з престолів герцогів Тоскани, Парми і Модени, а також призвели до втрати влади Папою Римським у своїх володіннях у центральній Італії. Шляхом проведення протягом 1860-го року плебісцитів ці території були приєднані до «конституційної монархії Віктора Емануїла II» – саме так було сформульоване питання в бюлетені для голосування. Боротьба, що розгорнулася за Королівство Обох Сицилій, тривала фактично рік – з часу висадки Джузеппе Гарібальді в порту Марсала на острові Сицилія 11 травня 1860 р., а потім 19 серпня того ж року – на материковій частині півострова в Калабрії і до капітуляції 13 лютого 1861 р. м. Гаєта – останнього пристанища Франциска II Бурбона, який після цього був змушений втекти до Рима.

Фактично відразу після створення Королівства Італія до тодішньої столиці країни – м. Турина почала надходити інформація про активізацію на території колишнього Королівства Обох Сицилій так званих «бріганті» – бандитів та масову підтримку їхньої діяльності місцевим населенням. Цей феномен отримав назву «великого брігантаджжо». Такий термін був використаний керівництвом новоствореної держави для того, щоб провести паралелі з попереднім «брігантаджжо» – дією окремих кримінальних угруповань на території Королівства Обох Сицилій, що мало місце ще до процесу об'єднання. Але масштаб та природа цієї проблеми до та після утворення Королівства Італія виявилися незрівнянними. Так, за наявними даними, вже у 1861 р. на території колишнього Королівства Обох Сицилій налічувалось щонайменше 400 так званих банд із загальною чисельністю 80 тис. осіб, 1400 населених пунктів були залучені до цього руху, він охопив на своїй початковій стадії фактично всі південні провінції та Сицилію [1, с. 45].

Феномен «великого брігантаджжо» до цього часу є предметом запеклих дискусій

серед італійських істориків та науковців. Одні з них вважають, що в даному випадку йдеться про масштабний, але звичайний бандитизм, інші – що це справжня перша громадянська війна на території Апеннінського півострова після об'єднання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Хоча тема «великого брігантаджжо» була та продовжує бути предметом досліджень багатьох італійських науковців (Ф. Мольфезе, К. Аліанелло, А. Альтієрі, Дж. ді Фіоре, Дж. Поїдомані та інших), у вітчизняній історичній науці немає ґрунтовних праць, присвячених згаданій тематиці.

Формулювання цілей статті. Метою цього дослідження є всебічний аналіз феномену «великого брігантаджжо» в перші роки після об'єднання Королівства Італія в єдину національну державу, визначення його головних причин та наслідків.

Виклад основного матеріалу. Навесні 1861 р. на півдні Італії стрімко набирає силу протестний рух, до якого залучаються широкі верстви населення – найбільш селяни, колишні урядовці та військові розформованих збройних сил Королівства Обох Сицилій, клерикальні кола, що зазнавали утисків з боку нової держави, прихильники відновлення Бурбонів на троні. В Неаполі відбувається широкомасштабна маніфестація за реставрацію влади Франциска II. У квітні за звинуваченням у підготовці спроби перевороту заарештовано 600 осіб, серед яких – колишні урядовці та військові Королівства Обох Сицилій. У липні 1861 р. в області Кампанія «вибухає» повстання, що охопило 31 населений пункт, його епіцентром стали Монтефальчіоне та Монтемілетто в провінції Авеліно. Метою «заколоту» було відновлення поваленої влади Бурбонів та Королівства Обох Сицилій на цих територіях. Загроза подальшого поширення цього руху на всю територію південної Італії була більш ніж реальною та вимагала негайного реагування призначеного 16 травня 1861 р. намісника Короля Віктора Емануїла II в неаполітанських провінціях графа Гус-

таво Понца ді Сан Мартіно. Участь у придушенні повстання взяли так звані «Угорський легіон» та Королівська італійська армія, що була створена 4 травня 1861 р. указом Міністра війни Манфредо Фанті та фактично представляла собою колишнє військо Сардинського Королівства. «Угорський легіон» був заснований ще Дж. Гарібальді 16 липня 1860 р. на чолі з його соратником та другом Іштваном Тюрром та спочатку складався з 50 осіб – переважно угорців. Подальша його кількість, за різними джерелами, варіювалася від 500 до 5000 тис. осіб, серед яких були також і представники інших національностей, зокрема британці, французи, поляки, німці. Цей легіон брав активну участь в «експедиції тисячі» Дж. Гарібальді на Сицилії та материковій частині південної Італії. Іштван Тюрр на короткий час навіть був призначений Дж. Гарібальді губернатором Неаполю. «Угорський легіон» проіснував як підрозділ Королівської італійської армії до 1867 р., брав активну участь у боротьбі з «великим брігантаджо» та зарекомендував себе використанням найжорстокіших методів. Зокрема, в результаті придушення повстання в Монтефальчіоні та Монтемілетто було розстріляно, за різними оцінками, від 97 до 150 осіб, включаючи 13-річного хлопчика. З метою уникнути розправи близько 4000 мешканців Монтемілетто залишили місто та сховалися в лісах та горах [2, с. 74].

Події в провінції Авеліно призвели до відставки графа Густаво Понца ді Сан Мартіно з посади намісника в неаполітанських провінціях. На його заміну з надзвичайними повноваженнями в регіон був направлений генерал Енріко Чальдіні. Чисельність наданих у його розпорядження військ дорівнювала 22 тис., однак достатньо швидко їхня кількість була збільшена до 50 тис. Головною метою генерала Е. Чальдіні було взяття під контроль основних транспортних розв'язок та населених пунктів. Протягом липня – вересня 1861 р. на території південної Італії тривали справжні жорстокі

репресії. Найбільш резонансними стали події, що мали місце в селищі Аулетта (область Калабрія), де наприкінці липня 1861 р. було заарештовано 200 мирних жителів, 45 – розстріляно, серед яких лікар та священник, село – вщент спалено [3]. Більшість мешканців Аулетти поповнили лави так званих «бріганті». Аналогічною була доля містечок Понтеландольфо, Казалдуні та Камполаттаро, де 14 серпня 1861 р. від рук Королівської армії загинуло близько 400 цивільних мешканців, самі поселення були повністю зруйновані [4]. Такі методи Е. Чальдіні шокували керівництво новоствореної держави. Крім того, інформація про «звірства», що чиняться на півдні Королівства Італія, почала просочуватися в зарубіжну пресу. Іноземні ЗМІ наводили такі цифри втрат, що мали місце на території колишнього Королівства Обох Сицилій протягом тільки 10 місяців з січня по жовтень 1861 р.: 9860 – розстріляних; 10 604 – поранених; 918 будинків – спалені; 6 поселень – повністю зруйновані; 12 церков – розграбовані; 40 жінок та 60 дітей – вбиті; 13 629 – заарештовані [5, с. 133]. Міжнародний імідж новоствореної держави міг сильно постраждати вже з перших днів її існування, що стало причиною серйозного занепокоєння керівництва країни. Як наслідок, у вересні 1861 р. генерал Е. Чальдіні був зміщений з посади і на його місце призначений генерал Альфонсо Ла Мармора.

Ситуація на півдні країни вимагала консолідації зусиль усіх гілок влади. 2–10 грудня 1861 р. в парламенті Королівства Італія за участі Голови Ради Міністрів, міністра війни та міністра громадських робіт (аналог міністра праці) відбулися спеціальні слухання щодо «ситуації в південних провінціях» та так званого «Римського питання». Під час цих дискусій увагу переважно було зосереджено на проблемі Рима, адже ситуація на півдні країни розглядалася як її похідна. Більшість депутатів були переконані, що без врегулювання ситуації з Святим Престолом, буде важко досягти прогресу

в боротьбі з «брігантаджжо» на півдні. Рим залишався останнім форпостом Папи Римського, який знаходився під захистом французьких військ, більшість території Папської держави була анексована. Саме в Римі знайшов свій притулок опальний Король Обох Сицилій Франциск II. За наявними даними, до Рима прибували «волонтери» із-за кордону, в тому числі із Франції, які потім переправлялися до Неаполя та інших південних провінцій для допомоги повстанцям. На початку парламентських слухань 2 грудня 1861 р. з промовою виступив представник опозиційних лівих сил депутат Джузеппе Феррарі, який напередодні відвідав південь та, зокрема, містечко Понтеландольфо, а також Сицилію. Він був шокований тим, що побачив, і розповів історії окремих жертв насилля, процитувавши слова одного мешканця Понтеландольфо, що «не такою уявляли ми собі італійську свободу» [6, с. 84]. Дж. Феррарі навів також приклади злочинів «бріганті», зазначивши, що тільки в період з червня по листопад 1861 р. ними було зайнято близько 80 населених пунктів [6, с. 83]. У цьому контексті він наголошував на невідповідності заходів, що вживає уряд, серйозності та масштабам проблеми. Інші виступаючи під час зазначених дебатів визначили такі причини поширення на півдні країни збройної протидії місцевого населення новому уряду: глибинні соціальні проблеми, що накопичувалися роками та не мають нічого спільного з політикою (Дж. Массарі); недостатні зусилля нового уряду з метою подолання сильного розчарування мешканців півдня, де «ніхто не вірить у Державу та справедливість», спричиненого, зокрема, невинувато високим фіскальним тиском (А. Брофферіо, Дж. Пізанеллі); розформування новим урядом збройних сил Королівства Обох Сицилій (були найчисельнішими серед держав півострова та налічували близько 100 тис.) та відсутність будь-яких програм реінтеграції колишніх офіцерів до нових структур (Дж. Пізанеллі) [7]. Декілька депутатів, на чолі з представником лівих

сил, вихідцем з південного регіону Калабрія Бенедетто Мусоліно напругу звинуватили Святий Престол і Францію в підтримці «брігантаджжо»: «ця війна ведеться з Рима під тінню французького прапора» [7]. Б. Мусоліно наголосив, що Наполеон III не відмовився від секретної угоди, укладеної ще у 1858 р. в Пломб'єрі (Франція) з тодішнім прем'єр-міністром Сардинського королівства Камілло Кавуром. Домовленість передбачала надання Францією допомоги Турину у військових діях проти Австрійської імперії з метою звільнення областей Ломбардія та Венето; після цього на Апеннінському півострові створюється конфедерація незалежних держав, зокрема, на півдні продовжує існувати Королівство Обох Сицилій на чолі з династією Бурбонів. Такий розвиток подій не ставив би під сумнів вплив Франції на півострові. За переконанням Б. Мусоліно, Наполеон III використовує «брігантаджжо» для того, щоб запобігти консолідації новоствореного королівства. Голова Ради Міністрів королівства Б. Рікасолі у своєму виступі під час слухань виключив бажання Франції реалізувати Пломб'єрську угоду. Таким чином, він намагався уникнути відкритого протистояння з Парижем, чого молода, досить слабка держава не могла собі дозволити. Б. Рікасолі також ухилився від визначення головних причин подальшого поширення феномену «брігантаджжо» на півдні країни та спробував мінімізувати проблему, наголосивши, що «це зло не такого масштабу, щоб хвилюватися» [8]. У свою чергу, міністр громадських робіт У. Перуцці висловив переконання, що «в разі, коли великі землевласники на півдні отримуватимуть більший прибуток, вони будуть у змозі покращити становище селян, що зменшить ворожість останніх по відношенню до господарів та відповідно до уряду» [8]. Необхідно відзначити, що протягом парламентських слухань жодний з депутатів не назвав «земельне питання» серед ключових проблем, що підживлює «брігантаджжо» та сприяє невдоволенню найбільш вразливих верств населення півдня.

Насправді, підтримка селянами півдня на початковому етапі національно-визвольного руху, що охопив Апеннінський півострів, була спричинена сподіваннями на отримання частини державних земель у власність комун (адміністративно-територіальна одиниця королівства) та покращення умов і оплати праці на них. Натомість після об'єднання Королівства Італія ці надії були дуже швидко розвіяні. Новий уряд націоналізував землі, що знаходилися в державній власності Королівства Обох Сицилій, та роздав їх «новим» та «старим» представникам великої буржуазії. Метою такої політики було забезпечити лояльність місцевої еліти до нової влади. Селяни ж не тільки нічого не одержали від падіння династії Бурбонів, але й втратили можливість випасати худобу та робити заготівлі на колишніх державних землях. Таким чином, їхнє і без того складне становище погіршилося ще більше. Це підживлювало ненависть до великих землевласників та нового уряду, реваншистські настрої на території півдня зростали. Парламентські слухання щодо ситуації на території колишнього Королівства Обох Сицилій фактично закінчилися безрезультатно. Уряду було в досить розмитих формулюваннях доручено «вжити ефективних заходів та забезпечити добробут у південних провінціях».

Протягом 1862-го року на півдні країни продовжувалася повномасштабна військова операція. З цією метою кількість збройних сил була збільшена до кінця року до рекордних 120 тис. [1, с. 39]. Усі так звані «війни за незалежність Італії» (перша – 1848–1849 рр., друга – 1859–1860 рр., третя – 1866 р.) обійшлися їй меншими зусиллями. Про серйозність та масштаби поширення феномену «брігантаджжо» свідчить той факт, що влітку 1862 р. уряд королівства оголосив «стан облоги» в південних провінціях.

У липні 1862 р. між Римом та Парижем вибухнув дипломатичний скандал, який висвітив справжню роль Франції в подіях на півдні. Брати Ла Гала – вожаки двох банд, що активно діяли на території

області Терра ді Лаворо (наразі поділена на три області Італії – Кампанія, Лаціо та Молізе), а також інші три їхніх соратники були заарештовані префектом Генуї на судні під французьким прапором під час його зупинки в порту цього міста. Вони намагалися залишити територію королівства та дістатися берегів Іспанії, де й отримати притулок. З огляду на статус екстериторіальності морського судна, бандити були доставлені та утримувалися у французькій тюрмі на кордоні з Королівством Італія до того часу, поки не надійшов запит про екстрадицію з боку італійських властей. Спроба надання Францією допомоги очільникам банд підтверджувала її безпосереднє залучення до процесу підтримки «великого брігантаджжо».

Необхідність вжиття урядом королівства більш ефективних заходів у подоланні цього феномену підштовхнуло нарешті парламент країни до створення спеціальної комісії з розслідування ситуації в південних провінціях. 16 грудня 1862 р. такий орган був сформований з 9 депутатів на чолі з представником лівих сил, генералом Джузеппе Сірторі. Мандат діяльності комісії передбачав відвідання її членами південних провінцій королівства з метою безпосереднього ознайомлення із ситуацією, визначення політичних та соціальних причин «великого брігантаджжо» та представлення на розгляд парламенту і уряду пропозицій щодо шляхів його подолання.

У травні 1863 р. комісія завершила свою роботу, за результатами якої була підготовлена розлога доповідь [9]. Її заслуховування в парламенті тривало декілька днів, і влітку того ж року вона була опублікована в газеті «Іль довере». Автори доповіді наголошували, що соціально-економічні причини є ключовими в поширенні феномену «брігантаджжо» на півдні країни та масовій участі в ньому селян. При цьому підкреслювалось, що в провінціях, де відносини між землевласниками та простими робітниками є кращими, «брігантаджжо» не набуло

загрозливого характеру. Високий податковий тиск також визначався як негативний фактор для зростання невдоволення місцевого населення, що натомість, на думку авторів доповіді, носило тимчасовий характер. Справжньою причиною невдоволення називалося те, «що люди не відчують, що ними керують і, таким чином, думають, що їх кинули на призволяще». Згідно з висновками комісії, відсутність розвинутої інфраструктури, зокрема доріг, також сприяє «брігантаджо», що «процвітає там, де відсутні будь-які сліди цивілізації». Самі учасники банд були зображені як монстри та канібали, зокрема зазначалося, що вони готові на будь-який злочин – «п'ють кров та їдять чоловічу плоть». Однак в іншій частині доповіді наводилися дані щодо заарештованих 15 квітня 1863 р. в провінції Капітаната 373 представників банд, серед яких 293 були селянами, вимушеними приєднатися до злочинного угруповання у зв'язку з крайньою бідністю. У тексті документу жодним словом не згадувалось про відповідальність нового уряду за соціально-економічну ситуацію, що склалася на півдні. Головними винними були названі «агенти Бурбонів» та представники клерикальних кіл. «Рим є ключовою майстернею «брігантаджо» у всіх сенсах та у всіх відношеннях, моральному і матеріальному: моральному – тому, що «брігантаджо» в південних провінціях постійно та ефективно заохочується; матеріальному – тому, що є бюджет та штаб-квартира для його подальшого експортування», – наголошується в доповіді. Загалом, цей феномен був визначений як імпортований ззовні, а не той, що виник на місцевому підґрунті та спричинений внутрішніми факторами.

За результатами своєї діяльності Комісія не висувала будь-яких пропозицій щодо дій уряду в напрямку покращення соціально-економічної ситуації на півдні. Натомість пропонувалося негайно ухвалити спеціальний закон, спрямований на ужорсточення боротьби з «брігантаджо». 15 серпня 1863 р. парла-

мент країни підтримав так званий «Закон Піка», що отримав свою назву від імені його ініціатора депутата Джузеппе Піка [10]. Закон був презентований як надзвичайний та тимчасовий захід, оскільки його положення суперечили Конституції королівства – Альбертинському статуту 1848 р., згідно з яким усі без виключення громадяни країни були рівними перед законом та мали право на справедливий суд. Натомість «Закон Піка» передбачав створення на півдні військових трибуналів, які повинні були ухвалювати рішення не тільки щодо учасників банд, але і їхніх родичів або тих, хто підтримував рух «брігантаджо». Таким чином, фактично мова йшла про введення поняття «колективної відповідальності» за злочини окремих осіб. Покаранням за «брігантаджо» був розстріл, довічне ув'язнення, висилка на поселення. Тобто Законом була закріплена перевага військових над цивільною адміністрацією на місцях, їхня влада стала безмежною. Журналісти, як італійські, так й іноземні не мали право вільно подорожувати територіями, де проводилась військова операція.

«Закон Піка» також вводив кримінальну відповідальність не тільки проти тих, хто ухилявся від обов'язкової військової служби, але і їхніх родичів. Проблема дезертирства була дуже поширеною на півдні у зв'язку із серйозними вимогами, що висувалися до його провінцій після об'єднання. Протягом тільки 1861–62 рр. було ухвалено 5 законів щодо обов'язкового призиву на військову службу з території колишнього Королівства Обох Сицилій. Зокрема, спочатку мова йшла про 56 тис. осіб, які підлягають призиву, потім почали визначатися окремі категорії чоловіків за роком народження – 1840 р., 1842 р. тощо. Місцеве населення не зазнавало такого тиску під час влади Бурбонів, що почало викликати його невдоволення новим урядом. Крім цього, чутки про можливу війну з Австрійською імперією, вимоги проходити службу далеко від рідної домівки в північних регіонах,

які були зовсім чужими для мешканців півдня, пропаганда священнослужителів та «пробурбонських» сил не сприяли дотриманню військового обов'язку новоявленими громадянами Королівства Італія. Тільки в 1863 р. кількість дезертирів на півдні сягнула 26 тис. осіб, і проти них вирішили застосувати надзвичайні заходи [1, с. 40].

Ще під час опрацювання проекту «Закону Піка» на його адресу лунала жорстка критика, в тому числі з боку окремих парламентаріїв. Зазначалося, що він виправдовуватиме «брудні військові методи», які застосовуються в південних провінціях та носять фактично колоніальний характер. Водночас це не зупинило ухвалення парламентом Закону переважною більшістю – серед 207 голосуючих тільки 33 депутати висловилися проти.

«Закон Піка» був чинним до 31 грудня 1865 р. Його дія була поширена й на Сицилію, де наприкінці 1863 р. був також оголошений «стан облоги». 21 грудня 1863 р. Джузеппе Гарібальді надіслав гнівного листа на адресу голови Палати депутатів Королівства Італія, в якому на знак протесту проти цього відмовився від депутатського мандату.

Протягом 1863–1865 рр. військова операція на чолі з генералом Еміліо Паллавічіні досягла певних успіхів у боротьбі з «великим брігантаджжо» в південних провінціях. Загинули в бою, були розстріляні та арештовані деякі найбільш небезпечні керівники банд – такі як Паскуале Романо, Мікеле Карузо, Карміне Кроччо, Джузеппе Луче та інші.

Завдяки «Закону Піка», станом на 31 грудня 1865 р., було заарештовано та депортовано близько 12 тис. осіб, засуджено 2218. Тільки в 1865 р. смертні вироки винесено 55 особам, засуджено до довічних примусових робіт – 83, примусових робіт на великі терміни – 576, звичайних тюремних ув'язнень – 306 [11, с. 159].

Загалом, питання щодо загальної кількості жертв цього конфлікту, як з боку проурядових сил, так і «заколотників», є найбільш дискусійним в італійській

історіографії. Офіційної статистики з цього приводу немає. Різні італійські історики, базуючись на власних дослідженнях, публікують цифри від 7,5 тис. до 73 тис. Єдині наявні офіційні статистичні дані за період 1862–1865 рр. стосуються загального рівня смертності в провінціях колишнього Королівства Обох Сицилій, що сягав 315 тис. осіб щороку, з яких 163 тис. – чоловіки. Але тут йшлося про смерть людини за будь-яких обставин. Тому зробити однозначні достовірні висновки щодо жертв саме військової операції на півдні країни не уявляється можливим.

Офіційним роком остаточної перемоги над «великим брігантаджжо» вважається 1870 р., коли було скасовано військове становище у всіх південних провінціях.

Аналіз розвитку подій на півдні Королівства Італія в перше десятиліття після об'єднання дозволяє зробити такі **висновки**.

1) «Велике брігантаджжо» за масштабом свого поширення, кількістю залученого до нього місцевого населення та методів боротьби центрального уряду з цим феноменом має ознаки громадянського конфлікту.

2) На такий трагічний розвиток подій на півдні королівства протягом 1861–1870 рр. впливали як зовнішні, так й внутрішні фактори.

3) Безумовною була дестабілізуюча роль Франції та Святого Престолу. Останній боровся за збереження власної держави, більша частина якої була анексована новоствореним Королівством Італія. Офіційний Париж намагався зберегти свій визначальний вплив на Апеннінському півострові та уникнути створення на власному кордоні багатомільйонної держави, об'єднаної під прапором Савойської династії, та з неприхованими амбіціями в Середземномор'ї.

4) Без того важке соціально-економічне становище південних провінцій королівства суттєво погіршилося внаслідок помилкових рішень новоствореного уряду країни. Збільшення податкового

тиску, «земельне питання», розпуск багаточисельної професійної армії військових та чиновників Королівства Обох Сицилій, надмірне навантаження на регіон у контексті обов'язкової військової служби, відсутність розуміння історичної та ментальної специфіки цих територій і будь-якої розумної політики щодо їхньої реінтеграції – все це підштовхнуло найбільш вразливу частину населення півдня до протидії центральному уряду.

5) Репресивні методи боротьби з «великим брігантаджо» та загальна втома місцевого населення забезпечили його поступове викорінення та запобігли дезінтеграції новоствореного королівства. Водночас занадто жорстка політика тодішнього уряду по відношенню до півдня, її реальна доцільність та подальші негативні наслідки для розвитку регіону до цього часу є предметом запеклих дебатов в італійському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Poidomani G. *Fare l'Italia. Destra e Sinistra (1861-1887)*. Roma: gruppo editoriale s.r.l. Acireale, 2012. 160 p.
2. Monnier M. *Notizie storiche documentate sul brigantaggio nelle provincie napoletane*. Firenze: G. Barbera editore, 1863. 132 p.
3. 30 luglio 1861, Massacro di Auletta. URL: <http://www.vesuviolive.it/cultura-napoletana/158728-30-luglio-1861-massacro-auletta-donne-bambini-anziani-uccisi-litalia-unita/> (дата звернення: 13.08.2018).
4. 1861-2011 Visioni d'Italia. URL: https://www.corriere.it/cultura/speciali/2010/visioni-d-italia/notizie/32-stella-rizzo-pontelandolfo-roghi-400-morti_83544b90-c60e-11df-89af-00144f02aabe.shtml (дата звернення: 09.08.2018).
5. Alianello C. *La conquista del Sud*. Milano: Rusconi libri, 1994. 224 p.
6. Tornata del 2 dicembre 1861. URL: <http://storia.camera.it/regno/lavori/leg08/sed118.pdf> (дата звернення: 23.08.2018).
7. Il brigantaggio nelle discussioni parlamentari (dal 20.11.1861 al 06.08.1863). URL: <http://www.brigantaggio.net/brigantaggio/Storia/Parlamento.htm> (дата звернення: 29.08.2018).
8. Tornata del 6 dicembre 1861. URL: <http://storia.camera.it/regno/lavori/leg08/sed122.pdf> (дата звернення: 15.08.2018).
9. Commissione d'inchiesta sul brigantaggio Relazione stralcio di Giuseppe Massari. URL: <http://www.brigantaggio.net/brigantaggio/Documenti/RelazioneMassari.htm> (дата звернення: 05.07.2018).
10. Legge Pica (testo integrale). URL: <https://santanatolia.it/contributi/cartella-files/sant-anatolia-e-il-regno-delle-due-sicilie-nel-periodo-pre-unitario/legge-pica> (дата звернення: 03.06.2018).
11. Greco L. *Piemontesi, Briganti e Maccaroni*. Napoli: Guida Editore, 1975. 317 p.